

Риженкова Л. І.

Здобувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ПАРТІЙНО-ГРОМАДСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Розглядаються ключові аспекти демократизації, в яких взаємодія партій і громадських структур може проявлятися як впливовий чинник. Обговорюється зміст ліберальних цінностей як основа для процесів консолідації перехідного суспільства.

Ключові слова: партійно-громадська взаємодія, демократизація, лібералізація, консолідація суспільства, посткомуністична трансформація.

Консолідація суспільства виступає актуальним явищем для дослідження сучасних політичних наук в Україні. Встановлення громадянського миру та злагоди є стратегічним орієнтиром для всього суспільства. Водночас технології встановлення глибинних взаємозв'язків між населенням та правлячими інститутами не є достатньо розробленими в сучасних політологічних дослідженнях. Проблеми взаємодії політичних партій і громадянського суспільства є периферійними через процеси становлення партійних систем. Фокус дослідників зосереджений на типах політичних партій, їх функціях і ролі у політичному процесі. Крім того, у сучасному світі існує стійка тенденція до перетворення політичних партій на багатопрофільні об'єднання співпраці з громадськими об'єднаннями і соціальними верствами.

Партійно-громадська взаємодія є тим аспектом, який дозволяє розкрити новий вимір взаємодії мас та еліт в сучасному суспільстві. У той же час, проблематика пострадянських та посткомуністичних трансформацій визначає нові підходи для встановлення значення партійно-громадської взаємодії. Оскільки в деяких країнах колишнього СРСР, не зважаючи на тривалий період перетворень, партії так і не стали стійкими утвореннями, переживають болісні процеси самоідентифікації та пошуку соціальної бази, потенціал консолідації суспільства на основі партійно-

громадської взаємодії набуває великого значення. Визначення змісту цих явищ на тлі демократизації здатне дати відповідь на питання, наскільки сучасні партії сприяють об'єднанню трансформаційного суспільства.

Питання демократичного транзиту та його передумов активно дискутуються у пострадянській політології з 90-х років ХХ століття. Зокрема, український вчений В. Кувалдін звернув увагу на форми правління як інституційні основи демократичного транзиту [5]. Львівський дослідник О. Туркевич досліджує поняття консолідації політичних партій в Україні [8]. Сучасний російський науковець М. Варфоломеев розкриває значення консолідації суспільства для безпеки суспільства [1]. Однак, не зважаючи на значні зусилля політологів, проблема консолідації посткомуністичного суспільства потребує нового підходу для розгляду.

Метою статті є дослідження розкриття змісту феномену партійно-громадської взаємодії в умовах пост комуністичної демократизації суспільства.

Консолідація суспільства в умовах посткомуністичних і пострадянських демократичних перетворень виступає важливою темою для наукових розробок. Інтегрованість суспільства в умовах реформ є досить складним явищем, яке потребує особливого термінологічного апарату. Ці поняття мають враховувати мінливість соціального середовища політичних відносин, ціннісну та соціокультурну невизначеність населення та еліт стосовно напрямків подальшого розвитку. Особливістю перехідних суспільств є й невизначеність політичних інститутів стосовно напрямків подальшої еволюції. Одним з провідних феноменів, який визначає вектор співпраці політичних інститутів з метою реалізації конструктивного потенціалу та забезпечення згоди щодо магістральних напрямків розвитку політичної системи є феномен партійно-громадської взаємодії. Його зміст полягає у нарощуванні кількості контактів між партійними осередками, партійними організаціями та мережами з неурядовими організаціями та громадським активом певних населених пунктів або територій з метою отримання повноцінної інформації щодо потреб громадян. Вагомим імперативом партійно-громадської взаємодії є налагодження зворотного зв'язку між партіями, які перебувають при владі і виборцями щодо виконання програмних положень політичних сил.

Досить складною є реалізація партійно-громадської взаємодії у посттоталітарний період, коли феномен громадської діяльності як такий є дискредитованим через придушення у минулому всіх форм

приватної ініціативи. В цих умовах імпульс до налагодження консолідуючих партійно-громадських контактів має виходити від політичних сил. Як вважає О. Романюк, «не сама по собі тоталітарна вихідна позиція посткомуністичних трансформацій зумовлює перспективи консолідації, а те, які соціокультурні наслідки залишили після себе тоталітарні режими. У країнах, де наслідки тоталітарної доби мають характер неприродних нашарувань на ґрунті європейської культури, демократизація політичних режимів та їх консолідація відбуваються порівняно успішно. Натомість, у країнах, де тоталітарні режими виникли на власному соціокультурному ґрунті, в яких у до тоталітарний період були відсутні демократичні інститути та традиції, тоталітарні стереотипи свідомості та поведінки закріпилися на генетичному рівні, демократичний період загальмувався або зазнав поразки, а консолідація демократичних режимів має авторитарний характер» [7, с. 79].

Консолідуючий вплив партійно-громадської взаємодії у країнах пострадянського типу, зокрема, і в Україні, полягає у зниженні конфліктності та протестних настроїв у суспільстві за рахунок конструктивної співпраці між громадськими об'єднаннями і органами державної влади, які пов'язані з правлячими та опозиційними політичними партіями. В умовах нашої держави мають місце прояви соціально-політичного антагонізму на тлі трансформацій, спричинених зовнішньополітичними впливами. Тому партійно-громадська взаємодія може стати перспективним підходом для спрямування протестної енергії у конструктивному напрямку.

Реалізація масштабних демократичних реформ передбачає нарощування ступеню політизації громадянського суспільства та вироблення підходів до його структурної диференціації. Цей процес передбачає ідентифікацію ставлення громадських груп до різних частин ідеологічного партійного спектру. Програми політичних сил, які базуються на пріоритетах вестернізації вимагають відповідного відгуку в суспільстві. Він може бути отриманий на основі поширеного у суспільстві консолідованого розуміння змісту і завдань реформ. Ці завдання, зокрема, проявляються у інваріантних показниках перетворень, розкритих сучасними українськими вченими. «Історичний досвід посткомуністичних трансформацій виявив чотирьохкомпонентну природу перетворень, які відбуваються в країнах з відповідним минулим. Мова іде про демократизацію, маркетизацію, державно-інституційне, національно-громадянське будівництво, які відбуваються одночасно. Сюди також додається вплив

зовнішніх чинників. Саме за таких умов розвивається сучасна Україна», зауважує Н. Кадук [4, с. 64].

Одним з пріоритетних ідеологічних напрямків суспільної консолідації стосовно демократичних ринкових реформ є ліберальна ідеологія. В сучасній Україні ліберальні ідеї містяться у програмах багатьох політичних сил. Дії та заходи в межах реформування суспільства, які приймаються урядами, також містять значний ліберальний компонент. Сприйняття громадськістю ліберальної ідеї в Україні далеке від однозначності. Поширеними є, скоріше, прокомуністичні, соціалістичні і радикально націоналістичні ідеологічні погляди, які досить стримано сприймають питання про ліберальний зміст реформ. Громадянське суспільство виступає середовищем засвоєння ліберальних ідей, оскільки захист прав людини, в тому числі вільний вираз думок, є основою для громадянської активності. Політичні партії, які орієнтуються на широку співпрацю з громадськістю зацікавлені у поширенні ліберальних ідей та концепцій у суспільстві. Серед таких партій в сучасній Україні слід виокремити, зокрема, Європейську партію України. «Майже всіма політичними партіями правоцентристського спрямування, представлених у парламенті-2007 декларується свобода переконань, совісті та віросповідання. Однак дані ідеї відсутні у передвиборчій програмі Європейської партії України, проте ця партія у своїй програмі ставить за мету побудову європейської і громадянського суспільства в Україні. Ліберальна компонента в передвиборчій програмі партії має досить вагому роль», вважає М. Здорик [3, с. 150].

При цьому слід зауважити, що доля ліберальної ідеї в Україні за 5 років між парламентськими виборами не набула нових перспектив. Парламентські вибори 2012 оцінили підтримку Ліберальної Партії України в 0,07%. Згідно із статистичними даними, це найнижчий результат з поміж усіх українських партій [6].

Консолідуючий вплив партійно-громадської взаємодії має проявлятися також на ціннісному рівні, тобто, у поширенні ліберальних ідей та концепцій на широких верствах населення. Ліберальні цінності не мають доктринального характеру і стосується, передусім, прав людини і громадянина, мають потенціал для засвоєння пересічними громадянами і вплив на їх політичну поведінку. Однак, далеко не всі політичні партії в Україні здійснюють активне і цілеспрямоване поширення і формування ліберальних цінностей. В той час, як це завдання є одним з першорядних для сучасних політичних сил. «Ліберальні ідеї мають місце у програмах усього спектру, проте вони не набули достат-

нього поширення. Провідним напрямом є соціальна спрямованість влади, більша частина передвиборчих програм приділена вирішенню соціально-економічних питань, які є найбільш важливими для населення України», вказує М. Здорик [3, с. 153].

Особливою місією ліберальних партій в контексті партійно-громадської взаємодії є подолання партійного популізму та утримання в суспільстві. Протягом більш ніж двох десятиліть посткомуністичних перетворень в сучасній Україні середній клас як основа демократичного суспільства формувався досить повільними темпами. Тому партії у відносинах з громадськістю мають спрямувати зусилля лібералізацією масової свідомості. На сучасному етапі більшість вітчизняних політичних сил, як свідчать дослідження, надають перевагу лівоцентристським цінностям. «Ліберальна демократія на початку XIX століття стала домінуючою формою політичних режимів. Сучасні політичні системи західного типу, які виходять корінням з форм державного устрою XVIII—XIX ст., виникли не просто під впливом лібералізму, їх суть — ліберально-демократичний синтез. Вони успадкували організаційні принципи ліберальних політичних систем: плюралізм, свобода індивіда, еволюційний розвиток, правові закони, а також основні принципи лібералізму (індивідуалізм, егалітаризм, універсалізм). Тому широко використовуване таке визначення західної моделі державного устрою, як західна демократія, багато в чому умовна, і керуючись суворим науковим підходом, її точніше визначити як ліберальна демократія», відзначає І. Застава [2, с. 20].

Потенціал консолідації суспільства в умовах демократичних реформ потребує бачення проміжних та кінцевих результатів демократизації. В цьому контексті досить привабливим є концепт ліберальної демократії, який охоплює як політико-інституційний, так і громадсько-активістський вимір політичної системи. В умовах ліберально-демократичного політичного режиму партії і громадські організації виступають рівноправними акторами, які забезпечують процес політичного управління на всіх рівнях. «Тобто, ліберальна демократія є формою суспільно-політичного устрою — правовою державою на основі представницької демократії, у якій воля більшості та здатність обраних представників здійснювати владу обмежені в ім'я захисту прав меншості та свобод окремих громадян. Ліберальна демократія ставить своєю метою рівне забезпечення кожному громадянину прав на дотримання належних правових процедур, приватну власність, недоторканість особистого життя, свободу слова, свободу зборів, свободу віросповідання. Ці ліберальні

права закріплені у вищих законах (таких як конституція)», резюмує І. Застава [2, с. 20].

Тоталітарна індоктринація свідомості частини населення сучасної України та інших пострадянських держав має прояв у відсутності цілісного бачення та раціонально-критичного сприйняття політичних явищ і процесів. Процесам демократизації також заважають правовий нігілізм, нетерпимість до політичних опонентів, небажання політичних лідерів брати на себе політичну відповідальність. Завадити цим явищам має стійкий зв'язок між політичними партіями та громадянами на основі практики ліберальних політичних взаємодій під час виборів в межах партійно-громадських консультацій. Останні можуть набувати різних форм: від цивілізованого лобізму до широкого спектру політичних дій у правовому полі (петиції, звернення та ін.). Саме такі наслідки партійно-громадської взаємодії мають укріпити ліберальну демократію як мету перетворень у посткомуністичних суспільствах колишнього СРСР. «Відзначимо, що рівень лібералізації політичної системи визначається ще й такими критеріями: ступінь публічної змагальності (public contestation), яка включає ступінь допустимості опозиції, чесність політичної конкуренції, відкритість політичних інститутів, а також гарантії, що дозволять членам політичної системи претендувати на управління суспільством», вважає І. Застава [2, с. 23].

Консолідуючі впливи партійно-громадської взаємодії можуть проявлятися на основі формування культури дискусій та обговорень, які можуть сприяти виробленню найбільш вдалих рішень з числа існуючих альтернатив. Саме діалог між партіями, громадськими організаціями та окремими індивідами може забезпечити інтелектуальний ресурс ліберальної демократичної системи. Як вказують сучасні українські вчені, «одним з критеріїв ліберальної демократії є утвердження плюралізму в усіх формах суспільного життя. Такий плюралізм гарантує умови для боротьби між різними соціально-політичними силами, розв'язання конфліктів, які виникають між ними, досягнення рівноваги і компромісу в суспільстві. Принцип плюралізму разом з принципом стримувань і противаг утворюють головний механізм досягнення балансу сил, який забезпечує найоптимальніший режим для підтримки демократії. Сучасна ліберальна демократія включає принцип «права не погоджуватись» і з думками і позиціями інших членів чи груп суспільства» [2, с. 25].

Програма розширення партійно-громадських взаємодій у посткомуністичних суспільствах має включати максимізацію висловлюваних поглядів та позицій, а також забезпечувати повагу до прав меншості

в політичному процесі. Сучасна Україна є прикладом, коли політичні сили, які отримали владні повноваження, нерідко ставилися з неповагою до своїх політичних опонентів. Ці приклади уповільнюють формування політичного плюралізму в сучасній Україні та створюють ґрунт для зростання радикалізації і екстремістських проявів. Як зауважує, І. Застава «різним, незалежним від держави, так і одна від одної організаціям, асоціаціям, групам тиску повинні бути надані конституційні гарантії за доступ до влади. Це, зокрема, виражається в наявності лояльної і конструктивної опозиції в якості законного партнера в демократичному процесі. Відкидаючи будь-яку монополію окремої партії, демократія характеризується власним методом прийняття взаємоприйнятих рішень, який ґрунтується на діалозі, відкритості, терпимості, критичному дослідженні та компромісі. Якщо в тоталітарних і авторитарних системах держава домінує над суспільством, то в умовах ліберальної демократії, навпаки, індивіди домінують над державою, чи, принаймні, суспільство користується значною автономією відносно держави» [2, с. 25–26].

Крім ліберальних цінностей та правил поведінки у взаєминах політичні партії та громадські організації мають культивувати повагу до демократичних процедур і конституційних норм політичного процесу. Забезпечення конкурентних переваг у боротьбі за політичну владу може бути здійснено як шляхом політичних маніпуляцій, так і насильницьких дій, що можна спостерігати на прикладі подій 2004 та 2013–2014 років в Україні. Водночас на порядку денному консолідації суспільства є вкорінення толерантності і взаємоповаги як основоположних засад поведінки політичних акторів. Лише пріоритет норм політичної співпраці над тимчасовими міркуваннями політичної вигоди можуть забезпечити довготривалий громадянський мир і злагоду в українському суспільстві.

Отже, ліберальна парадигма посткомуністичних перетворень створює достатні теоретичні та ідейні засади для консолідації суспільства. Водночас практичні напрямки партійно-громадської взаємодії ще потребують додаткової розробки. Однак, вже на сучасному етапі існують позитивні приклади залучення громадських організацій до діяльності політичних сил. Це спільна розробка програмних положень, збирання інформації щодо потреб та позиції громадян. Подальша консолідація українського суспільства та укріплення його демократичного потенціалу можуть бути забезпечені лише постійним рівнем співпраці між партійними утвореннями, які уособлюють засади політичного змагання та громадськими структурами, які втілюють імперативи інтересів соціуму.

Висновки

Взаємодія політичних партій та громадських груп у сучасних посткомуністичних суспільствах має більш широке значення, ніж проста міжінституційна комунікація. Налагодження стійких відносин співпраці між політичними партіями та їх громадським оточенням може розширити мережу політичної громадськості, подолати політичну аномію та байдужість, структурувати суспільство. Структурування громадянського суспільства за політичною ознакою, тобто за ставленням до партійних ідеологій і програм, може призвести до появи механізмів рекрутування нового політичного класу зі свідомих громадян. Однак у посткомуністичних суспільствах перешкодою для розвитку цього сценарію є встановлення патрон-клієнталістських відносин між партіями та громадськими організаціями. Нерідко громадські організації є спеціально створеними для маніпулювання громадською думкою. Такі дії ведуть до ерозії громадянського суспільства, уповільнюють його формування. Консолідуючим чинником, який слід розглядати як наслідок широкої партійно-громадської взаємодії, є визнання населенням легітимності наявної демократичної політичної структури. Також партійно-громадська взаємодія виступає каналом поширення інформації щодо діяльності політичних партій. Об'єднання громадян навколо програм політичних сил може забезпечити новий поштовх для якісного розвитку демократії у перехідних суспільствах. Істотним чинником партійно-громадської взаємодії, спрямованої на консолідацію суспільства в посткомуністичний період, слід вважати радикальність програм політичних сил та екстремістські прояви, які можуть розділяти різні частини громадянського суспільства. (Як це можна побачити на прикладі сучасної України). Крім того, на прикладі нашої країни можна побачити, що громадська ініціатива була спрямована на однобічне надбання переваг у політичній конкуренції, що призвело до різкої поляризації суспільства. Враховуючи зазначене, аспектами подальшого вивчення проблеми, порушеної в даній статті, є пошук та обґрунтування параметрів консолідаційної взаємодії між політичними партіями в сучасній Україні.

Список використаних джерел:

1. Варфоломеев М. А. Консолидация общества как фактор обеспечения национальной безопасности Российской Федерации [Текст] / М. А. Варфоломеев // Научные ведомости Белгородского Государственного Университета. Серия: История.

- Политология. Экономика. Информатика. –2010.—Выпуск № 14.—Т. 7.—С. 218–221.
2. Застава І. В. Умови та критерії формування ліберальної демократії [Текст] / І. В. Застава // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Питання політол.: [зб. наук. пр.].—Х., 2008.—С.19–26.
  3. Здорик М. В. Ліберальні ідеї в програмах українських політичних партій парламенту-2007 [Текст] / М. В. Здорик // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Питання політол.: [зб. наук. пр.].—Х., 2008.—№ 810.—Вип. 12.—С.144–154.
  4. Кадук Н. І. Вплив зовнішніх чинників на процес демократизації в Україні [Текст] / Н. І. Кадук // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Питання політол.: [зб. наук. пр.].—Х., 2008.—№ 810.—Вип. 12.—С.60–66.
  5. Кувалдін В. Президентська і парламентська республіки як форми демократичного транзиту [Текст] / В. Кувалдін // Політична думка—1998.—№ 3–4.—С. 21–23.
  6. Ліберальна Партія України на виборах 2012 [Електронний ресурс].—Режим доступу <http://statistika.in.ua/vybory2012/lpu>
  7. Романюк О. І. Консолідація демократії та її особливості в умовах посткомуністичних трансформацій / О. І. Романюк // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Питання політол.: [зб. наук. пр.].—Х., 2008.—№ 810.—Вип. 12.—С. 73–83.
  8. Туркевич О. Консолідація політичних партій в Україні: визначення поняття / О. Туркевич // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки.—2002.—Вип. 4. [Електронний ресурс].—Режим доступу http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Visnyk/Filos_V_4/Politologija/Turkevych.htm

Стаття надійшла до редакції 11.04.2014.

Риженкова Л. И. Партийно-общественное взаимодействие как фактор консолидации общества в условиях демократических преобразований

Рассматриваются ключевые аспекты демократизации, в которых взаимодействие партий и общественных структур может проявляться как влиятельный фактор. Обсуждается содержание либеральных ценностей как основа для процессов консолидации переходного общества.

Ключевые слова: партийно-общественное взаимодействие, демократизация, либерализация, консолидация общества, посткоммунистическая трансформация.

Ryzenkova liliya. Party-civil interaction as a factor of the consolidation of society in the conditions of democratic transformations

Considered key aspects of democratization, in which the interaction of political parties and civil organizations can manifest itself as an influential factor. Discussed the meaning of liberal values as the basis for the process of consolidation transitional society.

Keywords: party-civil cooperation, democratization, liberalization, consolidation of society, post-communist transformation.

© Риженкова Л. И., 2014